

E-LOGOS

ELECTRONIC JOURNAL FOR PHILOSOPHY

ISSN 1211-0442

1/2013

University of Economics

Prague

Jedinečnost v zájmu vědy: hermeneutické poznámky ke konjunkturálnímu paradigmatu

Jan Motal

Abstract

The article interprets Carlo Ginzburg's conjectural paradigm from a hermeneutical point of view. The crucial distinction between galilean science and conjectural method is explained with a focus on its hermeneutical aspects. The study tries to understand historiography as a science, critically discussing Popper's discourse. The main question of this interpretation is a predictive value of theory and also its universal demand. The article argues, that the history as science is possible only if theoretical universalism is abandoned.

Keywords: individuality, conjectural paradigm.

Abstrakt

Článek interpretuje konjekturální paradigma Carla Ginzburga z pozice hermeneutiky. Rozšiřuje východiska teorie s pozorností k fenomenologické kritice moderní vědy na základě prohloubení distinkce mezi galileovskou vědou a konjekturální metodou. Studie obhájí vědeckost historie na základě širší diskuse o východiscích teorie, v konfrontaci s Popperovou kritikou její prediktivní hodnoty. Článek argumentuje, že historie jako věda je možná pouze tehdy, je-li opuštěn teoretický univerzalizmus.

Klíčová slova: jedinečnost, konjekturální paradigma.

Úvod

Carlo Ginzburg vymezuje kriticky svoji metodu zkoumání historického materiálu, a to v několika směrech. Nejdůležitější pro jeho článek *Morelli, Freud a Sherlock Holmes: stopy a vědecká metoda*¹ je distinkce konjekturálního a galileovsko-vědeckého paradigmatu jako nikoliv přímých opozic, ale spíše paralelních alternativ, z nichž ta druhá je redukcionistická.² Později Ginzburg definuje svůj postoj ve vztahu k společenským vědám, především k jejich teoretické všeobecnosti, zosobněné na příkladu Maxe Webera.³ Oba tyto přístupy sdílí společný vektor k osobnosti (*personality*) a k detailu.

Carlo Ginzburg a Carlo Poni představují snahu překonat makrohistorický přístup, který se ve vědě prosadil především vlivem sociologie a školy Annales. Makrohistorie znamená tendenci studovat *sociální dějiny*, tj. vycházet z teoretických konstruktů, jež neberou v úvahu jedinečnost – individua, lidského osudu, příběhu.⁴ Tento postoj je galileovský v tom smyslu, v jakém se objeví dále: jako snaha konstruovat obecné zákony společnosti. Ginzburg stojí proti němu, kritizuje jej ze své pozice, která však původně byla marxistická, tedy rovněž sociálně-dějinná. Nicméně posléze Ginzburg ztrácí důvěru v makrohistorický program a chce navrátit dějinám jejich „lidskou tvář.“⁵ Cílem této studie je pokusit se prohloubit metodologickou kritiku mikrohistoriků s využitím hermeneutického aparátu a ukázat tak, že jejich východiska dalece překračují otázku toho, jak nahlížet sociální procesy. Důsledně adaptovaná ginzburgovská pozice nás totiž může vést, jak se dále pokusím ukázat, k fenomenologické kritice moderního programu vědy.

Konjekturální paradigma

Morelli, Freud či Holmes jsou Ginzburgovi příkladem a demonstrací metody, jejíž počátky klade do lékařské vědy.⁶ Tato *symptomatologie* vycházela ze zjištění, že nemoc nemůže být sledována přímo. Je skrytá v těle pacienta, tedy v osobité situaci, která svojí komplexností přesahuje mechanistický model identifikace označovaného na základě standardizovaného znaku. I když mechanistický přístup přímo medicína nevyklučuje a i znakový systém, tedy *sémiotický* přístup, je pro Ginzburga východiskem,⁷ důležitá pro tuto metaforu lékaře je především snaha experta rozumět

¹ GINZBURG, Carlo. Morelli, Freud, and Sherlock Holmes: Clues and Scientific Method. *History Workshop*. 1980, č. 9, s. 5-36.

² Tato redukce je vázána na příklad práce s textem, srv. *ibid.*, 16 n.

³ GINZBURG, Carlo. Latitude, Slaves, and the Bible: An Experiment in Microhistory. *Critical Inquiry*. 2005, roč. 31, č. 3, s. 682.

⁴ IGGERS, Georg G. *Dějepisectví ve 20. století: od vědecké objektivitě k postmoderní výzvě*. Praha: NLN, 2002, s. 95.

⁵ *Ibid.*, s. 101.

⁶ GINZBURG, Carlo. Morelli, Freud, and Sherlock Holmes ..., s. 12.

⁷ *Ibid.* Hovoří dokonce o lékařské sémiotice (*medical semiotics*).

komplexnosti situace jedinečného pacienta na základě detailů, stop, z nichž sprádá obraz nemoci. Tento přístup je u něj vnímán v opozici ke konvenčnímu galileovskému pojetí vědy:

„Jistě nemůže být větší kontrast, než mezi galileovským přírodovědcem, profesionálně hluchým k zvukům, jemuž je zakázáno ochutnat či přivonět, a lékařem stejné doby, jenž se odvažuje stanovit diagnózu po poslechu sípající hrudi, čicháním k výkalům nebo ochutnávání moči.“⁸

„Galileovský přírodovědec“ či fyzik je tu představitelem nového paradigmatu, které od 17. století mění pojetí vědy. Přichází totiž s novým přístupem adekvace přírody a matematického modelu, jenž umožňuje měření a opakování jevu. Proti němu stojí přístup kvalitativní, zaměřený na individualitu a přiznávající vždy určitou roli náhody ve výsledku.⁹ Nutno podotknout, že tento matematický model si s sebou nutně nese univerzalistický nárok, vyjádřený představou *mathésis universalis*.

Povšimněme si této metafory ještě blíže: lékař (*physician*) se oproti přírodovědci (*physicist*) nebojí do jevu, jenž zkoumá, ponořit smyslově, svojí osobností, dávat sebe všanc formou případného nebezpečí nakažení (ochutnáváním). Lékař je v přímém styku, je „u věci“, prodlévá s ní a váží ji na základě svých zkušeností, znalostí, ale i teoretických modelů, jež adaptoval. Zkušenosti pro něj však nejsou pouze proměnnými ve vzorci, jenž by byl opakovatelný kýmkoliv, jsou neopakovatelnou kvalitou – jiný lékař bude postupovat jinak, i když možná dojde ke stejnému výsledku.

Ginzburg nepostuluje relativismus, uvedený citát umožňuje jeho výklad pochopit hlouběji: lékařská věda není relativistická v tom smyslu, že by neuznávala objektivní existenci nemoci a objektivní schopnost nemoc nalézt a pojmenovat, stejně jako příklady o stopování zvířat předpokládají, že se touto či onou cestou skutečně zvířata ubírala a skutečně je můžeme v houští ještě nalézt. Situace je ale hermeneutická v tom smyslu, že si lékař uvědomuje svoji situaci *rozumění* jako vztahu jedince k jednotlivosti (nemoc) v jedinci, tedy individuální a jedinečnou situaci. Oproti tomu stojí nárok *mathésis universalis* jako všeobecného matematicko-teoretického modelu, jenž nezbytně redukuje individualitu, aby mohl izolovat signifikantní jádro a to potom popsat.

⁸ *Ibid.*, s. 16.

⁹ *Ibid.*, s. 15.

Mikrohistorie ve vztahu k společenským vědám

Druhým přiznaným inspiračním zdrojem pro Ginzburgovu metodu je Erich Auerbach.¹⁰ Čtenář jeho monografie *Mimesis*¹¹ nalézá autora v podobné situaci, již jsme výše nazvali „hermeneutickou“.¹² Jednotlivé události, díla, příběhy analyzuje vždy individuálně, na základě sice metodicky otevřeného přístupu (jasně popisuje svůj proces myšlení a evidenci, z níž vychází), nicméně přesto jedinečného, protože aktuálního – navázaného na daný materiál v daném čase poznání – a v jistém smyslu tvůrčího, protože přiznávajícího materiálu jistou skrytost, již může narušit (materiál odkryt) jen badatel-člověk na základě komplexu svých schopností a zkušeností. To je podobná situace jako v případě metafory zkušeného lékaře, co víc, znalce, jenž odhaduje dílo. Opět se tedy otevírá problém jedinečnosti ve vztahu ke všeobecnosti. To je proces přechodu od historie (jedinečnost) k přírodní historii (druh, všeobecnost).¹³

Zde však Ginzburg jde ještě dále, mimo prostou explikaci metody přístupu k historickému materiálu. Připomíná Auerbachovo kritické vnímání globalizace, procesu nivelizace, postupného mazání kulturních specifik.¹⁴ I když Ginzburg tento proces považuje za „nepopiratelnou realitu“, v kontextu jeho kritického vztahu k univerzálním nárokům galileovské vědy můžeme cítit tichou sympatii s Auerbachovými obavami. Navíc je zde však ještě jeden alarmující prvek: otázka, jak může vědec v současnosti proslovovat obecné závěry, není-li schopen globální šíři kultur vůbec obsáhnout? Auerbach navrhuje hledání *Ansatzpunkten*, počátečních bodů, z nichž se globální procesy rozvíjí.

Oba badatelé proto vyzdvihují význam „stop“ (*clues*), které ostatní považují za nedůležité. Na jednu stranu umožňují, jak jsme to viděli v explikaci konjekturálního paradigmatu a jak to uvidíme ještě dále u otázky kopie a originálu, zachytit jedinečnost a vymezit originalitu, což je zvláště v otázkách autorství uměleckých děl důležitá schopnost. Tato jedinečnost ale znamená i přesnější a ostřejší zachycení a pochopení historické reality v její mikrosituaci – oproti např. historii druhu či jiné historii, vycházející z generalizujícího či statistického (všeobecného) modelu.

¹⁰ GINZBURG, Carlo. *Latitude, Slaves, and the Bible ...*, s. 666.

¹¹ AUERBACH, Erich. *Mimesis: zobrazení skutečnosti v západoevropských literaturách*. Praha: Mladá fronta, 1998.

¹² Tento pojem je problematický, z pozice např. gadamerovské či heideggerovské hermeneutiky totiž vlastně neexistuje ne-hermeneutická situace. Pouze bychom mohli říci, že ten, kdo si svoji situaci nutnosti rozumění (a východiska nerozumění) uvědomuje, přistupuje k materiálu autenticky. Nechci se ale v příspěvku tohoto druhu pouštět do jiného tématu, vyžadujícího další reflexi. Zůstávám proto prozatím s výhradami u tohoto termínu, jímž chci pojmenovat skutečnost, že vědec přistupuje k látce jako k individuální entitě, k níž musí najít individuální cestu jejího *rozumění*. Hermeneutická situace je pro mne pojem, který má být v přímém rozporu s korespondenční představou univerzální metody, jež odhaluje jevy *takové, jaké jsou*.

¹³ GINZBURG, Carlo. *Morelli, Freud, and Sherlock Holmes ...*, s. 20.

¹⁴ *Ibid.*

Zároveň ale Auerbach podle Ginzburga i ukazuje, že tyto jedinečnosti nám umožní nasvítit postupující proces kulturní nivelizace. Metoda se tak stává i určitým apelem, kladoucím si nárok na jejího uživatele, jemuž neumožňuje zůstat lhostejným vůči realitě, již posuzuje – nutí jej vnímat ji ostře v kontextu současnosti.

Konjekturální paradigma tak lze vymezit takto: oproti globálnímu vzorci (*mathésis universalis*) si všímá jedinečného. Toto *osobní* (člověk jako jedinec, jako individualita) není myšleno jako výjimečný hybatel dějin, jak tomu bylo např. v historiografii Rankeho stříhu. Cílem mikrohistorie je integrovat do obrazu dějin to, co bylo ostatními historickými metodami opomíjeno.¹⁵ Rozumět tomuto jedinečnému je hermeneutický požadavek, který vtahuje i badatele – něco, co v tradiční, objektivistické historiografii nemá místo. Badatel se orientuje svými *smysly*, jeho styk s látkou je bezprostřední. Jde o svého druhu návrat zpět před Leopolda Rankeho a profesionalizaci historie: skrze vyprávění se badatel stává přiznanou částí interpretace.¹⁶ To je Ginzburgem explikováno přes metaforu stop a jejich výkladu lékařem či detektivem: nikoliv matematický aparát a teoretický zákon, ale intuitivní vnoření se badatele.

To však neznamená libovůli. Je zde jakýsi vnitřní závazek. *Rozumění* lékaře jako individua jedinečné nemoci v individuu pacienta znamená nikoliv introspekci, ale naopak otevřenost. Především ale individuální vztah. Podobně konjekturální paradigma si všímá člověka jako *jedince*, přičemž tuto jedinečnost musí přiznat i badateli v jeho intuici.

Perspektivy historicismu

Ginzburg se tak nově vztahuje i k společenským vědám, jež si v některých svých formách nárokují nejen vyslovovat univerzální teze („zákony“ v galileovském smyslu), ale i na jejich základě predikovat.¹⁷ O tom přímo Ginzburg nemluví, ale k této úvaze mne vede domýšlení jeho východisek na základě Popperovy analýzy *historicismu*, tedy historické vědy přiznávající si prognostickou funkci srovnatelnou s touto funkcí matematické modelace. Popper zastává postoj, že „... z *přísně logických důvodů* je pro nás nemožné předpovídat budoucí průběh dějin.“¹⁸ Tuto tezi se snaží obhajovat ve své *Bídě historicismu* a vychází přitom z Ginzburgem kritizovaného paradigmatu galileovské vědy.

Tato věda se, podle Popperova hlediska, procesem falzifikací kvalitativně mění (pozitivně). Nutno podotknout, že proces falzifikace je možný pouze u matematicko-logického modelu, jenž je univerzalistický (univerzálně opakovatelný). A to proto, že

¹⁵ Srv. IGGERS, Georg G. *Dějepisectví ve 20. století ...*, s. 102.

¹⁶ *Ibid.*, s. 103.

¹⁷ GINZBURG, Carlo. *Latitude, Slaves, and the Bible ...*, s. 682.

¹⁸ POPPER, Karl Raimund. *Bída historicismu*. Praha: OIKOYMENH, 2000, s. 8.

tento všeobecný model umožňuje všeobecné srovnání na základě standardizovaných indikátorů, jež jsou teoreticky konzistentní a invariantní, především ale standardizovaně komparovatelné.

Proces změny poznání znamená, že v každém kroku dějin vědy „víme více“. Tento vývoj nicméně nemůžeme předvídat,¹⁹ protože z principu je výsledek falzifikačního procesu nepredikovatelný.²⁰ Otázkou vůbec ale je, zda lze výsledky historické vědy falzifikovat. Vzhledem k narativní povaze společenských a humanitních věd je to velký problém. Vzdáme-li se všeobecného matematicko-logického modelu, domnívám se, potom se z otázky falzifikace stává otázka interpretační kritiky (tedy kritiky perspektivy, metody apod.), nikoliv falzifikace jako *vyvrácení*.

Na to by ukazovala i Popperova úvaha, že historická věda není schopna obecné predikce, protože není schopna stanovit takový obecný model, který by byl falzifikovatelný. Přímou říká, že je nutné odmítnout představu *teoretické historie* po vzoru *teoretické fyziky* – i když přiznává, že důkaz, kterým toto své tvrzení podkládá, je pouze formální. Ukazuje, že „... žádný vědecký generátor předpovědí – ať už vědec, nebo počítačový stroj – nemůže vědeckými metodami předpovědět své vlastní budoucí výsledky.“²¹ Predikční schopnost teorie je ale její zásadní vlastností – je-li všeobecný model platný, musí být schopný predikce. To, spolu s naším předchozím postřehem, že by historická věda nemusela být schopná falzifikace, by ukazovalo, že v tradici *mathésis universalis* (z níž Popper vychází) by historie vůbec nebyla vědou! To stejné, domnívám se, by platilo i o konjekturálním paradigmatu, který se všeobecnosti zříká, jak jsme viděli, ve vztahu nejen ke studiu všeobecnosti artefaktu, ale i ve vztahu postulování všeobecných teorií, proti nimž staví mikrohistorický přístup.

Popper však nemluví o historii obecně, ale o historicismu – tedy o specifické formě vnímání historie, podvrhovaném za vědu. *Bída historicismu* má charakter politického pamfletu, nikoliv v negativním slova smyslu.²² Jeho cílem je totiž poukázat na totalitní²³ tendence v takových společenských vědách, které využívají historii k neospravedlnitelným nárokům na proroctví budoucího vývoje, pod jehož rouškou připravují pole pro utopické sociální inženýrství.²⁴ Predikce, o níž mluvíme, je totiž především výsledkem předpokladu, že lze najít nějaké všeobecné zákony historie, konkrétně *zákon vývoje* vůbec. Tento zákon má charakter „proroctví“, tedy že něco nutně nastane – to se liší od technologické předpovědi, která se týká kroků, jež

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ Pokud by bylo možné jej predikovat, neměla by falzifikace smysl, protože by byla již provedena predikcí, případně bychom se vrátili k představě verifikace.

²¹ *Ibid.*, s. 9.

²² PASSMORE, John. The Poverty of Historicism Revisited. *History and Theory*. 1975, roč. 14, č. 4., s. 31.

²³ *Ibid.*

²⁴ To je ve svém nároku neobhajitelné, na rozdíl od dílčího, technologického sociálního inženýrství. Viz Popper 55–60.

musíme učinit, abychom dosáhli nějakých výsledků.²⁵ Zatímco technologické předpovědi v sociálních vědách (jež jsou pro Poppera spjaté s historií) místo mají, protože jsou *dílčí* a představují spíše kritický moment, prorocství na základě zákonů nikoliv – to pro to, že ve skutečnosti nejde o zákony, ale trendy. Tvrzení o existenci trendu je existenční, nikoliv univerzální.²⁶ „Zákony vývoje“ tedy nejsou nic než za zákony podvržené absolutní trendy, jež „... [s]louží za základ nepodmíněným *věštám*, jež jsou protikladem podmíněných vědeckých předpovědí.“²⁷ Tzv. „zákony vývoje“ nelze ve skutečnosti testovat. To nakonec znamená, že i evoluce je pouze metafyzický program či historické tvrzení, nikoliv vědecká hypotéza či zákon.²⁸ Jsme totiž odsouzení pouze k jednomu jedinému případu.²⁹ Popper tedy přímo zbavuje historii schopnosti obecné predikce, aniž by jí zbavil statusu vědy. Vědou není pouze tehdy, pokud adaptuje takové historické myšlení, které považuje teoretický model za skutečný. A to za účelem *věštění* jakýchsi světlých zítřků. Ty se stávají závojem totality.

Ač tedy za Ginzburgem i Popperem stojí zcela odlišná východiska, docházejí k podobnému zjištění, že historie se vymyká všeobecnému teoretickému nároku. Znamená to tedy, že nejen z pozice kritiky galileovského modelu vědy je makrohistorie problematická, ale i z pozice samé *mathésis universalis*, zpřítomněné Popperem a jeho jedinou vědeckou metodou (*falzifikace*).

„Vědeckost“ historie

Historie je tak vhodným rozkrytím neudržitelnosti všeobecného nároku matematicko-logického modelu vědy.³⁰ Gadamer poznamenává, že „... v hermeneutické praxi je vědomí rozumějícího stále spoluurčováno dějinně působícím faktorem.“³¹ To neznamena nic méně než to, že historikova perspektiva je vždy dějinná, tedy rovněž může být předmětem historie.³² Vědec je se svým stavem poznání vždy dějinný, neboť vždy disponuje arzenálem znalostí omezeným na aktuální vývojový stupeň vědy (bez možnosti predikovat další stupeň). To však neznemožňuje např. fyzikovi vytvářet teoretické modely. Znemožňuje to však

²⁵ POPPER, Karl Raimund. *Bída historicismu ...*, s. 40.

²⁶ *Ibid.*, s. 93.

²⁷ *Ibid.*, s. 103.

²⁸ ROSENBERG, Alexander. *Philosophy of science: a contemporary introduction*. London: Routledge, 2005, s. 121.

²⁹ POPPER, Karl Raimund. *Bída historicismu ...*, s. 88.

³⁰ Pokud by byl tento všeobecný nárok platný, musela by mu dostat i historie. Jinými slovy: buď jsou všechny vědy schopny tvořit obecné zákony, nebo nejde o vědy. Jak jsme viděli, Popper se snaží v jistém smyslu (naturalistickou) historii obhájit, činí to ale za cenu určitých ústupků právě této všeobecnosti.

³¹ GADAMER, Hans-Georg. Hermeneutika a kritika ideologie. *Pravda a metoda II: dodatky, rejstříky*. Praha: Triáda, 2011, s. 228

³² Rozlišuji zde historii jako vědu o dějinách, dějiny a dějinnost jako lidskou situaci.

historikovi vynášet teze o dějinách? Nikoliv, pokud se nebude snažit simulovat pozici přírodovědce. Přesněji: pokud se nebude snažit *modely a teoretické koncepty* vykládat esenciálně³³ a namísto „metodologického individualismu“ nenastolí neopodstatněný diktát nadlidského konceptu, „jednajícího“ organismu společnosti,³⁴ jak jsme již viděli.

Velmi důkladné analýze galileovského modelu vědy se věnoval Edmund Husserl ve své *Krizi evropských věd*.³⁵ Pokud zůstanu u mé dosavadní úvahy, velkého významu nabývá Husserlův postřeh o tom, že i matematická idealizace přírodních věd³⁶ je jen hypotézou a že „... *hypotéza zůstává i přes své ověření i nadále a provždy hypotézou*.“³⁷ Další Husserlův krok ale již vykračuje za tento obzor: algebraická matematika i aritmetika, tedy samotné základy přírodních věd (umožňující falzifikaci), se podle něj proměňují v umění (*techné*), v „... holou dovednost, jak počtářskou technikou na základě technických pravidel získávat výsledky, jejichž reálný pravdivostní smysl lze postihnout jen věcně evidentním myšlením skutečně procvičeným na tématech samých.“³⁸

Původní myšlení, jež by poskytovalo smysl, je vyřazeno. To ovšem neznamena, že ztrácíme nějaký „mystický“ rozměr či že věda má být postavena na nějaké ontologizaci iracionálna, nic by nebylo husserlovskému duchu vzdálenější. Mluví o „věcně evidentním myšlení“, podobně jako Ginzburg mluví o stopách před detektivem či stopařem. Problémem ani není existence takové metody, protože sama o sobě je legitimní. Co je rizikové, je chvíle, kdy se technizací zvnějšní a stane se autorem. Musí se tedy nejen dávat pozor na přesun smyslu, ale i na fakt, že namísto *smyslu* dějinné situace přichází na pořad dne aplikace dovednosti, schopnosti, *techniky*. *Horizont změněného smyslu* ukazuje na „matematicky strukturovaný svět idealit“, který je podvržen za reálný svět (předvědecký „přirozený svět“).³⁹

Husserl sám nemohl nahlédnout, že i jím rozvrhovaná fenomenologie zřejmě podobnou technizací v dějinách filozofie 20. století prošla a že některé její výhonky – zvláště v religionistice a např. v případě eliadovské *totální hermeneutiky* – se obrátila de facto sama proti sobě. Jestliže však pro Husserla byl imperativ „k věcem samým“ živou oponenturou diktátu galileovské všeobecnosti, nachází se v Ginzburgově

³³ POPPER, Karl Raimund. *Bída historicismu ...*, s. 109.

³⁴ PASSMORE, John. *The Poverty of Historicism Revisited ...*, s. 42.

³⁵ HUSSERL, Edmund. *Krise evropských věd a transcendentální fenomenologie: úvod do fenomenologické filozofie*. Praha: Academia, 1996.

³⁶ Budu zde pro zjednodušení používat termínu „přírodní věda“ jako synonyma pro galileovskou matematicko-logickou metodu. Pomíjím zde paradigmatickou diverzitu přírodních věd, protože mi nejde o jejich analýzu, ale o historický přístup.

³⁷ *Ibid.*, s. 60-62.

³⁸ *Ibid.*, s. 67.

³⁹ *Ibid.*, s. 70.

prostoru a vnímám tato Husserlova východiska jako jejich možné další argumentační prohloubení, i když nad rámec autora samého.

Viděli jsme již dříve, že se historie požadavku *mathésis universalis* vzpírá. Není schopna konstruovat všeobecné zákony, „nadlidské koncepty“ vědy. Nyní je zřejmé, že to není *pochybením*, ale *vlastností* – dějinnost vyžaduje, aby do ní badatel vstoupil.

Jedinečnost ve věku technické reprodukce

Chtěl bych se nyní vrátit ke Ginzburgově textu, zvláště k té části, již jsem zatím opominul, ale kterým nám umožňuje prohloubit nastolená témata. Mám na mysli jedinečnost jako *původnost*, traktovanou na příkladu znalectví. Ginzburg připomíná Morelliho poznatky, že nelze identifikovat původnost obrazu tím, že si všímáme všeobecně přijímaného „stylu“ autora, protože to je zároveň to, co jeho plagiátoři či napodobitelé snadno imitují.⁴⁰ Jedinečnost je uložena v něčem jiném: v mimoděčných, rychle provedených částech malby a v tom, co nebylo zamýšleno být přímo reprezentací věcí (detaily vlasů, drapérie apod.).⁴¹ Jinými slovy – pokud nahlédneme na umělecké dílo prizmatem koncepce, plánu a námětu, potom v tom, co může být vnímáno jako redundantní. Nevědomost je zde vnímána pozitivně – produkuje určité znaky, které představují kontinuitní identitu.⁴² Čím více se tedy ústřední vlastnosti týkají individua, tím méně je možné zkonstruovat rigorózně vědecké poznání,⁴³ tím méně si vystačíme s modelem, ať už v podobě weberovského ideálního typu nebo galileovského přírodního zákona.

To, že přiznáme obrazu jedinečnost, že ji můžeme přiznat i úseku dějin, nás vede k tomu, že předmět našeho studia se nachází v situaci určité skrytosti – tento heideggerovský termín podle mne dobře vystihuje pozici detektiva či stopaře, kteří předmět svého zájmu přímo nevidí, ale tuší jej a snaží se ho dopídit (i třeba za cenu toho, že jej nikdy neuvidí – Holmes nikdy neviděl *zločin sám*), rekonstruovat ho, na základě evidence (věcné evidence, poznamenal by Husserl). Jde tedy o nepřímé vědění postavené na důkazech.⁴⁴

Kopii z principu se však stává, jak ukazuje Ginzburg, text ve své reprodukci a ve chvíli, kdy jeho redukovanou podobu využívá textová kritika. Tedy v prostoru, kde není možná ani grafologie (nikoliv jako populární věda „hádání charakteru“, ale jako hledání identity pisatele) ani paleografie, protože se text stává pouze znakovým systémem. Nebo snad ještě méně – modelem, jako v případě počítačového textu. Tak

⁴⁰ GINZBURG, Carlo. Morelli, Freud, and Sherlock Holmes ..., s. 7.

⁴¹ *Ibid.*, s. 19.

⁴² *Ibid.*, s. 24.

⁴³ *Ibid.*, s. 19.

⁴⁴ *Ibid.*, s. 16.

se i příroda stává „knihou otevřenou ke čtení“, ⁴⁵ v tomto případě jde však o metaforu odhalující proces metodické redukce vědy, jenž podrobujeme kritice.

Lze využít některých momentů mé předchozí úvahy a aktivizovat pojmový aparát Gadamerův a Husserlův: ztrácíme v takové chvíli smysl a dostáváme se do prostoru idealizace. Její hodnota spočívá v možnosti predikce (fyzika, chemie, některé části společenských věd), nicméně pokud je naším cílem podat obraz jedinečnosti, již dějinná situace (vždy vázaná na individuum a na vztahy individuí a vždy jedinečná ve vztahu k ostatním úsekům dějin) vždy je, idealizační model galileovské metody selhává. Jinými slovy – vědecká explikace se stává modelem založeným na redukované kopii jevu, z něhož jsme odstranili to, co jej činilo jedinečným a výjimečným. Spolu s Auerbachem můžeme dodat, že tak i konstruuje *unifikovanou historii*, o jejíž negativní roli pro otevřenou společnost by Popper neměl pochyby.

Historie jako věda

Historie jako věda je tedy možná, nicméně pouze pokud se nenechá nivelizovat univerzálním nárokem galileovského modelu. Neznamená to, že by tento model byl chybný či vadný, jen ztrácí důvěryhodnost vždy, když se blíží jedinečnosti a individuu, jež není z principu schopen postihnout, jak jsme viděli. To se děje v historii z principu. Tam, kde je individuum, je vždy i dějinnost a smysl, a to pro to, že smysl je produkován individui a je jimi vnímán. Nemám zde však na mysli smysl ontologický (eliadovský), který by snad odpovídal Derridově kritice Gadamerova přístupu. Odpověděl bych podobně, jako Gadamer: nejde zde o postulování „ontologického“ smyslu, tedy jednoho konkrétního a zřetelného, ale spíše o pochopení toho, že v situaci, kdy jsme obklopeni stopami, tento smysl znovu a znovu vydobýváme, nikdy jej však nepostihneme úplně (což by byl ideál matematického modelu, teorie). Tento smysl nám „uniká“, to však neznamená, že neexistuje, jako u Derridy (kde se rozpouští v události).

Ginzburgovo východisko umožňuje pochopit pozici badatele v historické metodě přes detail (proti všeobecnému celku) jako dějinného interpreta dějin, jenž si je vědom jejich jedinečnosti a skrytosti této identity. Že však nemůže být vyčerpávajícím způsobem uchopena, neznamená, že se jí nemůžeme přiblížit. V tomto smyslu je tato cesta opakovatelná a testovatelná, je přístupná diskusi a kritickému hodnocení a je tedy *vědou*.

⁴⁵ *Ibid.*, s. 16.

Bibliografie

AUERBACH, Erich. *Mimesis: zobrazení skutečnosti v západoevropských literaturách*. Vyd. 2. Překlad Miloslav Žilina, Rio Preisner, Vladimír Kafka. Praha: Mladá fronta, 1998, 479 s. ISBN 80-204-0738-3.

GADAMER, Hans-Georg. *Pravda a metoda II: dodatky, rejstříky*. Vyd. 1. Překlad David Mik. Praha: Triáda, 2011, 471 s. Paprsek (Triáda), sv. 19. ISBN 978-808-7256-442.

GINZBURG, Carlo. Latitude, Slaves, and the Bible: An Experiment in Microhistory. *Critical Inquiry*. 2005, roč. 31, č. 3, s. 665-683. ISSN 0093-1896. DOI: 10.1086/430989.

GINZBURG, Carlo. Morelli, Freud, and Sherlock Holmes: Clues and Scientific Method. *History Workshop*. 1980, č. 9, s. 5-36.

HUSSERL, Edmund. *Krize evropských věd a transcendentální fenomenologie: úvod do fenomenologické filozofie*. Vyd. 2. Překlad Oldřich Kuba. Praha: Academia, 1996, 568 s. Filosofická knihovna (Academia). ISBN 80-200-0561-7.

IGGERS, Georg G. *Dějepisectví ve 20. století: od vědecké objektivity k postmoderní výzvě*. Praha: NLN, 2002, 177 s. Knižnice dějin a současnosti, sv. 16. ISBN 80-710-6504-8.

PASSMORE, John. The Poverty of Historicism Revisited. *History and Theory*. 1975, roč. 14, č. 4., s. 30-47.

POPPER, Karl Raimund. *Bída historicismu*. 2. revidované vyd. Překlad Jana Odehnalová. Praha: OIKOYMENH, 2000, 134 s. ISBN 80-860-0580-1.

ROSENBERG, Alexander. *Philosophy of science: a contemporary introduction*. 2nd ed. London: Routledge, 2005, x, 213 p. ISBN 978-041-5343-176.

E-LOGOS

ELECTRONIC JOURNAL FOR PHILOSOPHY

Ročník/Year: 2013 (vychází průběžně/ published continuously)

Místo vydání/Place of edition: Praha

ISSN 1211-0442

Vydává/Publisher:

Vysoká škola ekonomická v Praze / University of Economics, Prague

nám. W. Churchilla 4

Czech Republic

130 67 Praha 3

IČ: 61384399

Web: <http://e-logos.vse.cz>

Redakce a technické informace/Editorial staff and technical information:

Miroslav Vacura

vacuram@vse.cz

Redakční rada/Board of editors:

Ladislav Benyovszky (FHS UK Praha, Czech Republic)

Ivan Blecha (FF UP Olomouc, Czech Republic)

Martin Hemelík (VŠP Jihlava, Czech Republic)

Angelo Marocco (Pontifical Athenaeum Regina Apostolorum, Rome, Italy)

Jozef Kelemen (FPF SU Opava, Czech Republic)

Daniel Kroupa (ZU Plzeň, Czech Republic)

Vladimír Kvasnička (FIIT STU Bratislava, Slovak Republic)

Jaroslav Novotný (FHS UK Praha, Czech Republic)

Jakub Novotný (VŠP Jihlava, Czech Republic)

Ján Pavlík (editor-in-chief) (VŠE Praha, Czech Republic)

Karel Pstružina (VŠE Praha, Czech Republic)

Miroslav Vacura (executive editor) (VŠE Praha, Czech Republic)